

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

ΘΕΜΑ :

**ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ
ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ
ΚΑΘΗΓ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΛΕΚΤ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΟΝΟΜΑ
ΚΑΦΥΡΑ ΚΥΡΙΑΚΗ
Α.Μ. 1340200300187
ΤΗΛ.: 210 9562308
69760 98751

Β' ΕΤΟΣ – Δ' ΕΞΑΜΗΝΟ (2004-2005)
ΑΘΗΝΑ 2005

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

- [ΕΙΣΑΓΩΓΗ](#)
- [ΟΡΙΣΜΟΙ](#)
- [ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ ΤΟΥ G. JELLINEK](#)
- [STATUS NEGATIVUS – ΑΤΟΜΙΚΑ/ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ](#)
- [STATUS ACTIVUS – ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ](#)
- [STATUS POSITIVUS – ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ](#)
- [ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΤΟΜΙΚΙΣΤΙΚΑ ΣΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ – STATUS MIXTUS](#)
- [ΑΜΥΝΤΙΚΗ, ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΕΚΔΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ](#)
- [ΤΟ ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΤΟ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΤΟ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ](#)
- [ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ](#)
- [ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ \(ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ\)](#)
- [ΠΕΡΙΛΗΨΗ \(SUMMARY\) – ΛΗΜΜΑΤΑ](#)
- [ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ](#)

ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι διαστάσεις του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων. Το ζήτημα των διαστάσεων του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων έχει απασχολήσει τη νομική επιστήμη πολλάκις καθ' ότι είναι πρωταρχικό για την καλύτερη κατανόηση και εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η θεωρία που διατύπωσε ο G. Jellinek επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη νομική σκέψη και έδωσε τις κατευθυντήριες. Το status negativus, το status positivus και του status actives της παραδοσιακής θεωρίας βρίσκει αντίκρισμα σήμερα στα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα αντίστοιχα. Κατ' επέκταση σε κάθε δικαίωμα ξεχωριστά διακρίνουμε το αμυντικό, το προστατευτικό και το διασφαλιστικό περιεχόμενό του, που του ολοκληρώνουν.

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται αρχικά το εννοιολογικό οικοδόμημα του G. Jelliken, τα τρία status σε συνδυασμό με τα τρία είδη δικαιωμάτων, η νομική φύση των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και η σχέση αλληλεξάρτησης στην οποία τελούν και οι διαστάσεις του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων. Ακολούθως εξετάζονται συναφή ζητήματα όπως η δεσμευτικότητα οι περιορισμοί και η τριτενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τέλος, παρατίθενται παραδείγματα απ' τη νομολογία.

Ορισμοί

Για τη βαθύτερη κατανόηση του ζητήματος σκόπιμο είναι να καταγράψουμε τις βασικές έννοιες του αφορούν σ' αυτό.

Θεμελιώδη δικαιώματα ο όρος αυτός τονίζει τον θεμελιακό χαρακτήρα αυτών των δικαιωμάτων που αντιδιαστέλλονται έτσι ιδίως προς τα δικαιώματα ιδιωτικού δικαίου. Προβλέπονται συνήθως από το Σύνταγμα που είναι ο θεμελιώδης νόμος του κράτους και καθορίζουν τη νομική υπόσταση, το status, των ανθρώπων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κρατικά οργανωμένης κοινωνίας.

Συνταγματικά δικαιώματα : δικαιώματα βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των οποίων είναι το γεγονός ότι θεσπίζονται απευθείας από το Σύνταγμα και έχουν έτσι περιβληθεί με αυξημένη νομική ισχύ.

Ατομικά δικαιώματα : δικαιώματα, δηλαδή εξουσία που απονέμεται από την ισχύουσα έννομη τάξη και αποσκοπεί στην ικανοποίηση ενός βιοτικού συμφέροντος, το οποίο απ' τη στιγμή που αναγνωρίζεται από το ισχύον δίκαιο καθίσταται έννομο συμφέρον και εγγυάται την ατομικότητα του ανθρώπου¹ Παρέχουν στα άτομα αρνητική αξίωση που στρέφεται κατά του κράτους και το εξαναγκάζει σε παράλειψη (nec facere).

Κοινωνικά δικαιώματα, δικαιώματα με τα οποία αναγνωρίζονται στα άτομα ορισμένες εξουσίες με σκοπό να απαλλαγούν από την οικονομική καταπίεση και να εξασφαλισθεί η ευημερία τους. Στρέφονται προς το κράτος και περιέχουν θετική αξίωση προς πράξη.

¹ «Τα ατομικά δικαιώματα μεταβάλλουν τον ιδιώτη από απλό αντικείμενο δικαίου σε υποκείμενο δικαίου, τον μετατρέπουν δηλαδή από απλό υπήκοο σε πολίτη». ΔΑΠΟΓΛΟΥ Δ., Ατομικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 7.

Πολιτικά δικαιώματα: δικαιώματα που στρέφονται προς το κράτος και παρέχουν στους πολίτες αξίωση ενεργητικής συμμετοχής στην άσκηση της κρατικής λειτουργίας²

Status: η νομική σχέση του υπηκόου με την κρατική εξουσία.

Status negativus: μορφή προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που περιλαμβάνει τα ατομικά δικαιώματα κατά την παραδοσιακή θεωρία του G. Jellinek.

Status positivus: μορφή της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην οποία ανήκουν τα κοινωνικά δικαιώματα.

Status activus: μορφή της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αφορά στα πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες.

Αμυντικό περιεχόμενο: περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων που στρέφεται ενάντια στις επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων, έχει απόλυτη ενέργεια και στηρίζεται στη συνταγματική αρχή της ανθρώπινης αξίας.

Προστατευτικό περιεχόμενο : περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων που παρέχει αξίωση για προστασία από επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων και εδράζεται στην αρχή της προστασίας που επιβάλλει την παροχή βοήθειας στον αμυνόμενο για την απόκρουση της επίθεσης και την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη.

Διασφαλιστικό περιεχόμενο : περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων που παρέχει αξίωση διαφύλαξης από τους κινδύνους λόγω οικονομικής ανάγκης,

² Η έννοια της συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας αφορά στο κοινωνικό επίπεδο της πολιτικής θέλησης και στο πολιτειακό επίπεδο», ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ Γ., Συνταγματικό Δίκαιο II, Εκδ. Σάκκουλα, 1980, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 159.

αναλύεται στο διεκδικητικό και εξασφαλιστικό περιεχόμενο και στηρίζεται στη συνταγματική αρχή της διεκδίκησης.

Περιορισμός θεμελιώδους δικαιώματος: πολιτειακή πράξη που περιορίζει την πραγμάτωση της ελευθερίας του προβλέπει το συνταγματικά καθορισμένο πεδίο προστασίας του δικαιώματος.

Τριτενέργεια : προβληματική βάση της οποίας τίθεται το ερώτημα αν αποδέκτες των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι εκτός από τους φορείς δημόσιας εξουσίας, και οι ιδιώτες ή τρίτοι, δηλαδή τα άτομα, τα νομικά πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και άλλες κοινωνικές ομάδες.

Το εννοιολογικό οικοδόμημα του G. Jellinek

Η αναζήτηση και συγκεκριμενοποίηση του νομικού καθεστώτος, το οποίο προκύπτει για τον φορέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων από την υπαγωγή του στην προστατευτική λειτουργία τους, οφείλεται στην τελευταία φάση γερμανικού θετικισμού. Η κλασική διάκριση των ατομικών δικαιωμάτων διατυπώθηκε από το γερμανικό νομομαθή G. Jellinek στο έργο του «Systeme der subjektiven öffentlichen Rechte». Η θεωρία των status αποτελεί και σήμερα τρόπο προσέγγισης της ισχύουσας προστασίας που εισάγουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, και παράλληλα επιτρέπει κάποιες παρατηρήσεις για τις βασικές ιστορικές διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στην εποχή που διατυπώνεται και στη σύγχρονη πολιτεία.

Ο Jellinek κατατάσσει τις μορφές που παίρνει η προστατευτική λειτουργία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ανάλογα με το συγκεκριμένο νομικό καθεστώς που δημιουργεί το δικαίωμα για τον προστατευόμενο. Status είναι η νομική σχέση του υπηκόου με την κρατική εξουσία³. Αυτή λοιπόν η ερμηνεία των θεμελιωδών δικαιωμάτων υφίσταται για πρώτη φορά σε βάθος κριτική επανεξέταση από τον R. Alexy (Theorieder Grundrechte), ο οποίος καταγράφει τα σημεία στα οποία και σήμερα η θεωρία του Jellinek που παρουσιάζει ερμηνευτική χρησιμότητα.

Η διάκριση που προτείνει ο Jellinek και έχει την πηγή της στον οικονομικό-πολιτικό φιλελευθερισμό του 19^{ου} αιώνα είναι συνοπτικά η εξής:

- α) το status passivus: προκύπτει απ' το σύνολο των νομικών κανόνων που επενεργούν στο άτομο επιτακτικά ή απαγορευτικά είναι σχέση υποταγής.
- β) το status negativus ή libertatis: « Στο μέλος της πολιτείας παρέχεται μια σφαίρα ελεύθερη από την παρουσία του κράτους, που αρνείται την κρατική κυριαρχία», κατά τον Jellinek

³ « Με τον όρο status ο Jellinek προτείνει μια νομική κατηγορία προσπαθώντας έτσι να πετύχει μια εννοιολογική κατάταξη των μορφών σχέσης κράτους-υπηκόου» ΤΣΑΤΣΟΣ Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Γ' Εκδ. Σάκκουλα, 1987, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 194.

γ) το status positivus ή civitatis ή socialis, το οποίο συνίσταται στην ικανότητα του πολίτη να κάνει χρήση των θεσμών και να έχει θετικές αξιώσεις.

δ) το status activus : τα δικαιώματα που ενστάσσονται σ' αυτό συνιστούν δικαιώματα «εκτός φυσικής ελευθερίας» δηλαδή αφορούν στη θεσμική συμμετοχική θέση του ατόμου στο πολιτειακό γίνεσθαι.

Ωστόσο τα τρία μόνο status μπορούν να αποτελέσουν τη βάση της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που είναι και το ζητούμενο. Το status passivus είναι ο χώρος άρνησης οποιασδήποτε έννοιας δικαιώματος. Επομένως τρεις είναι οι μορφές της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και κατά συνέπεια τριπλή η διάκριση των δημοσίων δικαιωμάτων κατά τον Jellinek. Δημόσια είναι τα δικαιώματα που διέπονται από κανόνες του δημοσίου δικαίου εφόσον από τη μια μεριά των εννόμων σχέσεων που δημιουργούνται υπάρχει φορέας της κρατικής εξουσίας που ενεργεί μ' αυτή την κυριαρχική του ιδιότητα⁴. Σχηματικά λοιπόν υπάρχουν 3 είδη δημοσίων δικαιωμάτων τα ατομικά, τα πολιτικά και τα κοινωνικά σε αντιστοιχία με το status negativus, το status activus και το status positivus.

⁴ «Είναι η ικανότητα που απονέμεται απ' το ισχύον δίκαιο για την ικανοποίηση συμφερόντων που έχουν σχέση με την άσκηση κρατικής εξουσίας». ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ., Ατομικές Ελευθερίες Εκδ. Σάκκουλα, 1978, Αθήνα, σ. 18

Status negativus – Ατομικά/Αμυντικά δικαιώματα

Το status negativus είναι η μορφή της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που περικλείει την υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να αντέχει στο πλαίσιο του πεδίου προστασίας ενός δικαιώματος από κάθε ενέργεια (nec facere)⁵ Εδώ ανήκουν όλα τα αποθετικά αρνητικά ή αμυντικά δικαιώματα. Πρόκειται για τις αξιώσεις ελευθερίας του ατόμου έναντι του κράτους. Το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών είναι αρνητικό: η αξίωση, την οποία θεμελιώνουν συνίσταται στην αποχή της κρατικής εξουσίας από επεμβάσεις σε μια ορισμένη σφαίρα μέσα στην οποία τα άτομα μπορούν να δρουν ελεύθερα. Έτσι τα εν λόγω δικαιώματα είναι αμυντικά, δηλαδή δικαιώματα άμυνας των ατόμων κατά των επεμβάσεων του κράτους στη σφαίρα της ελεύθερης δράσεως αυτών. Έχουν ως προστατευόμενο αγαθό διάφορες περιοχές της ιδιωτικής ζωής και αποσκοπούν στην προστασία του αγαθού αυτού από κρατικές προσβολές. Αντανακλούν επομένως μια αξίωση του επιδιώκει την οριοθέτηση της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής, του κράτους και της κοινωνίας.

Πηγή της αντίληψης για την αρνητική προστατευτική λειτουργία της κρατικής εξουσίας είναι η ιδέα του «κράτους δικαίου» όπως εμφανίζεται στα Συντάγματα του 19^{ου} αιώνα ως κατάκτηση της αστικής τάξης απέναντι στην ως τότε απόλυτη μοναρχία.

Για τον χαρακτηρισμό των δικαιωμάτων της εξεταζόμενης κατηγορίας επικράτησαν στην ελληνική επιστήμη οι όροι «ατομικά δικαιώματα» και «ατομικές ελευθερίες»

Ωστόσο ορθότερος είναι ο όρος «ατομικά δικαιώματα» καθ' ότι χρησιμοποιείται από το ισχύον Σύνταγμά μας στον τίτλο του δεύτερου του μέρους («ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα») και στις διατάξεις των άρθρων 13 παρ. 1 και 72 παρ. 1 και επιπλέον οι ελευθερίες απορρέουν από τα δικαιώματα.

Τα ατομικά δικαιώματα θεωρούνται ως τα κλασικά ή φιλελεύθερα θεμελιώδη δικαιώματα (liberale Grundrechte). Αυτά περιλήφθηκαν κυρίως στις

⁵ Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Α., Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, Εκδ. Σάκκουλα, 1981, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 119.

Διακηρύξεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και στα Συντάγματα της Γαλλικής Επανάστασης. Έτσι διαμορφώθηκε ο λεγόμενος «κλασικός κατάλογος» των ατομικών δικαιωμάτων ο οποίος περιελάμβανε τα εξής ατομικά δικαιώματα: την προσωπική ελευθερία κι ασφάλεια, το άσυλο κατοικίας, την ελευθερία έκφρασης και τύπου, τη θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία εκπαίδευσης, το απόρρητο των επιστολών, το δικαίωμα συνάθροισης και συνεταιρισμού, την ισότητα, το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας και το δικαίωμα υποβολής αναφοράς στις αρχές⁶. Στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα τέτοια αποθετικά ή αμυντικά δικαιώματα είναι : η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (5 παρ. 1) το δικαίωμα ζωής, τιμής και ελευθερίας (5 παρ. 2), η προσωπική ελευθερία (5 παρ.3) η προσωπική ασφάλεια (6), το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οι οικογενειακής ζωής (9), το δικαίωμα συναθροίσεως (!!), το δικαίωμα ενώσεως (12) και του συνδικαλισμού (23 παρ.1), η θρησκευτική ελευθερία (13), η ελευθερία γνώμης (14), η ελευθερία του τύπου (14), η ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας (16), το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (17), το απόρρητο των επιστολών και η ελευθερία ανταποκρίσεως (19), το δικαίωμα της εργασίας από την έννοια τη ελεύθερης επιλογής και ασκήσεως επαγγέλματος (22 παρ.1) η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας (22 παρ. 3).

Τα αποθετικά δικαιώματα διατυπώνονται στο Σύνταγμα με διάφορους τρόπους.

1. ως απαγόρευση επεμβάσεως
2. ως καθορισμός των μόνων επιτρεπόμενων επεμβάσεων
3. ως διακήρυξη ελευθερίας
4. ως διακήρυξη του απαραβίαστου ορισμένου εννόμου αγαθού
5. ως συνδυασμός και των δύο
6. ως δικαίωμα του ατόμου προς ορισμένη συμπεριφορά
7. ως τοποθέτηση ενός εννόμου αγαθού υπό την προστασία του κράτους

⁶ «Τον κατάλογο περιλαμβάνουν κατά βάση τα σύγχρονα Συντάγματα και τα διεθνή κείμενα περί προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων». ΡΑΪΚΟΣ Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο II, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 38.

Στο περιεχόμενο των αμυντικών δικαιωμάτων η παρέμβαση του νομοθέτη δημιουργεί ένα ατομικό δικαίωμα, δηλαδή μια νομική πραγματικότητα πάνω στην οποία στηρίζουν οι φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων τον ατομικό και κοινωνικό τους ρόλο. Έτσι ο νομοθέτης δεσμεύεται εδώ από την αρχή της ασφάλειας δικαίου, με αποτέλεσμα οι θεσμικές του επιλογές να μην υπόκεινται στο γενικό κανόνα *Lex posterior derogat Legi priori* (ο μεταγενέστερος νόμος αναιρεί τον προγενέστερο).

Status activus – Πολιτικά Δικαιώματα

Με τον όρο *status activus* ο G. Jellinek χαρακτήρισε το νομικό καθεστώς που ιδρύει το Σύνταγμα για τα υποκείμενα ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα αυτά παρέχουν δυνατότητα ενεργητικής συμμετοχής στις διαδικασίες παραγωγής και διαμόρφωσης της πολιτειακής βούλησης. Εδώ η μορφή της προστατευτικής λειτουργίας δεν είναι ούτε αρνητική ούτε θετική αλλά ενεργητική από την πλευρά του φορέα του δικαιώματος⁷.

Σ' αυτήν την κατηγορία «προστασίας της ελευθερίας ανήκουν τα λεγόμενα «πολιτικά δικαιώματα». Το περιεχόμενό τους είναι ενεργητικό: είναι τα δικαιώματα συμμετοχής των ατόμων στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Τα πολιτικά δικαιώματα, σε «πρώτη εμβρυώδη» μορφή, υπήρξαν επίσης κατάκτηση της αστικής τάξης που διεκδικούσε τη συμμετοχή της στην άσκηση της κρατικής εξουσίας, την οποία μονοπωλούσαν ο μονάρχης και η αριστοκρατία. Η διεύρυνση όμως των πολιτικών δικαιωμάτων και ο εκδημοκρατισμός του πολιτικού βίου με την καθιέρωση της καθολικής ψηφοφορίας, τον βαθμιαίο υποβιβασμό της εκλογικής ηλικίας και την επέκταση της ψήφου στις γυναίκες υπήρξε διεκδίκηση και κτήση των λαϊκών τάξεων που ολοκληρώθηκε μόλις στα μέσα του 20^{ου} αιώνα.

Τα πολιτικά κατακτήθηκαν μαζί με τα ατομικά δικαιώματα και διακηρύχθηκαν από την Αμερικανική και Γαλλική Επανάσταση. Οι διακηρύξεις

⁷ Βλ. ΤΣΑΤΣΟΣ Δ., *Συνταγματική Δίκαιο*, Τόμος Γ', Εκδ. Σάκκουλα, 1987, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 198 επ.

των Δικαιωμάτων όμως έκαναν μια διάκριση μεταξύ ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Τα πρώτα διακηρύχθηκαν για κάθε άνθρωπο (δικαιώματα του ανθρώπου), ενώ τα δεύτερα διακηρύχθηκαν μόνο για τον πολίτη (δικαιώματα του πολίτη).

Βάσει, λοιπόν, αυτών των δικαιωμάτων ο πολίτης πραγματώνει την ελευθερία του ενεργοποιώντας την υπέρ της δημοκρατικής λειτουργίας της πολιτείας. Άρα τα δικαιώματα από την εξέλιξή τους έχει διατυπωθεί και αναπτυχθεί η αξίωση της πολιτικής συμμετοχής αλλά και η αντίστοιχη έννοια της «συμμετοχικής δημοκρατίας»⁸

Τα πολιτικά δικαιώματα είναι τα εξής: δικαιώματα συμμετοχής στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας είτε με την ιδιότητα του εκλογέα (εκλογικό δικαίωμα αρ. 51 παρ. 3), είτε του αιρετού λειτουργού (δικαίωμα του εκλέγεσθαι αρ. 55),. Είτε του δημόσιου λειτουργού (δικαίωμα του εκλέγεσθαι αρ. 55), είτε του δημόσιου λειτουργού (αρ. 4 παρ. 4), είτε του δικαστή (αρ. 88) ή του ενόρκου (αρ. 97), το δικαίωμα της συμμετοχής στην πολιτική ζωή (αρ. 5 παρ.1) και επηρεασμού της πολιτικής γνώμης, οι ελευθερίες γνώμης και πληροφορίας (αρ. 14 παρ. 1) τύπου (αρ. 14 παρ. 2), συνάθροισης (αρ.11) και ένωσης (αρ. 12) που εκτός από αμυντικά είναι και πολιτικά δικαιώματα όπως και το δικαίωμα ίδρυσης κόμματος και συμμετοχής σ' αυτό (αρ. 29).

Παρατηρούμε επομένως ότι τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν έκφραση της δημοκρατικής αρχής, διότι ενσαρκώνουν το ρόλο του πολίτη ως συνδιαμορφωτή, άμεσα ή έμμεσα, της κρατικής λειτουργίας και της πορείας της.

⁸ « Ο βαθμός και η ποιότητα της πολιτικής ελευθερίας προσδιορίζεται από την ποιότητα διασφάλισης της προσωπικής ελευθερίας και της ισότητας των πολιτών», ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ Γ., Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ, Εκδ. Σάκκουλα, 1980, Αθήνα – Κομοτηνή , σελ. 159.

Status positivus – Κοινωνικά Δικαιώματα

Για την ελευθερία μέσα στην πολιτεία πολλές φορές είναι απαραίτητη η συνδρομή και η παρέμβαση της κρατικής εξουσίας. Το status positivus αποτελεί αυτή τη μορφή της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο όρος επισημαίνει το θετικό – σε αντίθεση με το αρνητικό του status negativus – περιεχόμενο της κρατικής προστασίας που συνίσταται σε θετική διασφάλιση, σε υλική παροχή ή θεσμική πρόβλεψη.

Στο status positivus: ανήκουν όλα τα κοινωνικά ή θετικά δικαιώματα του ατόμου, οι αξιώσεις του δηλαδή παροχής από το κράτος ορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών. Ο ιδιώτης εδώ δεν αμύνεται έναντι του κινδύνου «κράτους» αλλά απευθύνεται σ' αυτό ζητώντας να τον βοηθήσει και να τον προστατέψει. Πρόκειται λοιπόν, για νεότερα δικαιώματα που φανερώνουν την άμβλυση της σύγκρουσης κοινωνίας – κράτους και αποτελούν αξιώσεις κατά του τελευταίου να εξασφαλίσει την παροχή στοιχειωδών βιοτικών αναγκών και να συνδράμει στην επίτευξη της δικαιοσύνης. Το υπέρτατο αγαθό που υπηρετούν τα κοινωνικά δικαιώματα είναι η κοινωνική δικαιοσύνη και γι' αυτό το λόγο αποτελούν έκφραση του κοινωνικού κράτους⁹.

Η ανάπτυξη της βιομηχανίας με τους κανόνες της ελεύθερης οικονομίας δημιούργησε οικονομική κρίση για τις κοινωνικές ομάδες που τελούσαν σε σχέση εξαρτημένης εργασίας και κατά συνέπεια έφερε στο προσκήνιο την οικονομική ανισότητα αλλά και την κοινωνική σε βάρος της εργατικής τάξης. Έτσι, η ελευθερία δεν μπορεί πια να διασφαλίζεται μόνο με τα αμυντικά δικαιώματα έναντι της εξουσίας αλλά είναι αναγκαίες οι αξιώσεις κοινωνικών παροχών μέσω της εξουσίας. Η μετάβαση αυτή χαρακτηρίζει στο επίπεδο μεν του πολιτεύματος το μετασχηματισμό του φιλελεύθερου κράτους στο κοινωνικό κράτος δικαίου και στο επίπεδο δε των θεμελιωδών δικαιωμάτων τη γένεση των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Θετικά ή κοινωνικά δικαιώματα είναι: το δικαίωμα της παιδείας (αρ. 6 παρ. 4), το δικαίωμα εργασίας ως αξίωση προς εργασία (αρ. 22 παρ. 1), το δικαίωμα

⁹ Βλ. ΜΑΥΡΙΑΣ Κ., Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδ. Σάκκουλα, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 93 επόμενες.

αδύναμων ατόμων (πολυτέκνων, αναπήρων θυμάτων πολέμου, χηρών, ορφανών, ανιάτων ασθενών) για ειδική φροντίδα εκ μέρους του κράτους (αρ. 21 παρ. 2).

Σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις το Σύνταγμα προβλέπει απλώς υποχρέωση του κράτους χωρίς να κατοχυρώνει και δικαίωμα των ενδιαφερομένων όπως: η υποχρέωση του κράτους να προάγει την τέχνη και την επιστήμη (16 παρ. 1), να προστατεύει τη μητρότητα, το γάμο, την οικογένεια (21 παρ. 1), να μεριμνά για την υγεία των πολιτών (21 παρ. 3), να φροντίζει για την απόκτηση κατοικίας όσων υστερούνται (21 παρ.4), να μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων (22, παρ.4), να προστατεύει το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον (24 παρ. 1), να μεριμνά για τη ζωή του απόδημου ελληνισμού (108)¹⁰.

Παράδειγμα κοινωνικού δικαιώματος : κατά το άρθρο 21 παρ. 4 του Συντάγματος υπάρχει ειδική φροντίδα απ' το κράτος για την απόκτηση κατοικίας απ' αυτούς που τη στερούνται ή συνεργάζονται ανεπαρκώς. Το κράτος οφείλει επομένως να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για τον σκοπό αυτό όπως π.χ. χορήγηση στεγαστικών δανείων με ευνοϊκούς όρους, σχετικές φοροαπαλλαγές, προσωρινή ενδεχομένως στέγασης σε ακίνητα ιδιοκτησίας του ή που μπορούν να μισθωθούν ή απαλλοτριωθούν προς τούτο κ.ο.κ.

Τα κοινωνικά δικαιώματα κατατάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες

- Τα οικογενειακά δικαιώματα
- Τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης
- Τα οικονομικά δικαιώματα
- Τα πολιτιστικά δικαιώματα

Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν πάντως κανονιστικό περιεχόμενο και δεσμευτική ισχύ, το οποίο εκδηλώνεται σε πέντε κυρίως κατευθύνσεις. Πρώτον, με τη μορφή του σχετικού κοινωνικού κεκτημένου¹¹. Υπό την έννοια αυτή ο νεότερος νομοθέτης δεν έχει την ευχέρεια ούτε να καταργήσει πλήρως ούτε να περιορίσει αυθαίρετα την κοινωνική αυτή παροχή. Δεύτερον, το κανονιστικό

¹⁰ Βλ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Επίτομο «Συνταγματικό Δίκαιο, Φάρος, 1973, Αθήνα, σελ. 630).

¹¹ Βλ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ Ξ., Κράτος Πρόνοιας και κοινωνικής δικαιοσύνης, Σάκκουλα, 1997, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 198 επ.

περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων εκδηλώνεται με τη μορφή της υποχρέωσης της Διοίκησης, όταν ο νόμος της χορηγεί διακριτική ευχέρεια ούτε να καταργήσει πλήρως ούτε να περιορίσει αυθαίρετα την κοινωνική αυτή παροχή. Δεύτερον, το κανονιστικό περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων εκδηλώνεται με τη μορφή της υποχρέωσης της Διοίκησης, όταν ο νόμος της χορηγεί διακριτική ευχέρεια, να την ασκεί λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη προστασίας των παραπάνω δικαιωμάτων. Τρίτον, τα κοινωνικά δικαιώματα μπορούν να παράσχουν έρεισμα για τον νομοθετικό περιορισμό ατομικών δικαιωμάτων. Τέταρτον, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση, το κριτήριο, μιας σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας κοινών νόμων από τα δικαστήρια. Τέλος, θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι, υπό προϋποθέσεις, απορρέει ευθέως από τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις σε συνδυασμό με την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, αξίωση όχι παροχής αλλά αποχής έναντι του κράτους¹²

Επομένως στα πλαίσια της διαλεκτικής λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούν πολιτική αξίωση που διευρύνει τη δράση του κράτους και των πολιτών επηρεάζοντας το μετασχηματισμό των κρατικών σκοπών και λειτουργιών.

Νομική φύση των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Αναφορικά με τον λόγο ισχύος των θεμελιωδών δικαιωμάτων υποστηρίζονται δύο θεωρίες και συγκεκριμένα η θεωρία του θετικού δικαίου ή νομικού θετικισμού και η θεωρία του φυσικού ή υπερθετικού δικαίου.

¹² Βλ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ. , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 42-43.

Η θεωρία του θετικού δικαίου

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία αποκλειστική πηγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι το θετικό δίκαιο, δηλαδή το κάθε φορά ισχύον δίκαιο ενός κράτους¹³. Τα θεμελιώδη δικαιώματα υπάρχουν μόνο εφόσον αναγνωρίζονται και προστατεύονται από το κάθε φορά ισχύον δίκαιο και ειδικότερα από το κάθε φορά ισχύον Σύνταγμα μιας Χώρας. Έτσι το δικαίωμα, δηλαδή η απονεμημένη έννομη ικανότητα προϋποθέτει αφ' ενός την ύπαρξη του δικαίου που την απονέμει ρυθμίζοντας και την άσκησή τους παράλληλα, και αφ' ετέρου την ύπαρξη της κρατικής εξουσίας που τα προστατεύει θέτοντας σε ισχύ τους καταναγκαστικούς μηχανισμούς της. Κατ' ακολουθία δεν υπάρχουν δικαιώματα πριν ή πάνω απ' το κράτος. Αυτή η θεωρία επικρατεί στη νομική επιστήμη, επικράτησε πάντοτε στην ελληνική επιστήμη και νομολογία γι' αυτό και θεωρείται η ορθότερη κατά την κρατούσα γνώμη.

Η θεωρία του φυσικού δικαίου

Κατά τη θεωρία αυτή τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι φυσικά, υπερθετικά, προκρατικά ή υπερκρατικά δικαιώματα τα οποία το Κράτος απλώς αναγνωρίζει και προστατεύει και δε δημιουργεί. Υπάρχει δηλαδή η αντίληψη βάσει της οποίας τα δικαιώματα είναι συνυφασμένα με την ανθρώπινη υπόσταση. Θεωρείται ότι ο άνθρωπος έχει αυτά τα δικαιώματα επειδή είναι άνθρωπος και ότι πρόκειται για ελευθερίες συμφυείς προς την ιδιότητα του ανθρώπου, «έμφυτες, και γι' αυτό «απαράγραπτες» που προϋπάρχουν του θετικού δικαίου το οποίο πρέπει να τις αναγνωρίζει και θετικοποιεί¹⁴. Με άλλα λόγια πηγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Είναι το φυσικό και όχι το θετικό δίκαιο γι' αυτό και είναι απολύτως αμετάβλητα, αναφαίρετα και απρόσβλητα. Επομένως τα δικαιώματα αυτά δεσμεύουν και το συνταγματικό νομοθέτη του Κράτους, είναι δηλαδή προσυνταγματικά ή υπερσυνταγματικά δικαιώματα¹⁵.

¹³ Βλ. ΡΑΪΚΟΣ ΑΘ. Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 41 επ.

¹⁴ Βλ. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ., Ατομικές Ελευθερίες Α', Εκδ. Σάκκουλα, 1978, Αθήνα, σ. 38

¹⁵ Βλ. ΚΥΡΙΑΖΗ-ΓΟΥΒΕΛΗ Δ., Συγκριτικόν Συνταγματικόν Δίκαιον, 1980, σελ. 145 επ. .

Είναι ωστόσο ιστορικά αποδεδειγμένο ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου που επί σειρά αιώνων διατυμπανίζονταν ως «ιερά» και «αναπαλλοτρίωτα» δεν προστατεύτηκαν και δεν ίσχυσαν πραγματικά, δηλαδή δεν έγιναν κατά κυριολεξία δικαιώματα παρά μόνο στο βαθμό που θεσπίζονταν από το εκάστοτε ισχύον θετικό δίκαιο και ειδικότερα από το Σύνταγμα το οποίο εγγυάται την προστασία τους. Οι κοινωνικοπολιτικές παρατηρήσεις επιβεβαιώνουν το ως άνω συμπέρασμα που εν τέλει προάγει τη θεωρία του θετικού δικαίου¹⁶.

Το πέρασμα από τα ατομικιστικά στα κοινωνικά δικαιώματα και επιμέρους διαφορές μεταξύ των δικαιωμάτων

¹⁶ Βλ. ΣΒΩΛΟΣ ΑΛ- ΒΛΑΧΟΣ Γ., Το Σύνταγμα της Ελλάδας, Τόμος Α΄ Παπαδημητρακόπουλος, 1954, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 91

Τα συνταγματικά δικαιώματα της ατομικιστικής έννομης τάξης ήταν δικαιώματα «ατομικά-ατομικιστικά» σε αντίθεση με αυτά της σύγχρονης έννομης τάξης που είναι δικαιώματα κοινωνικά. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι δικαιώματα του μεμονωμένου ατόμου¹⁷. Αλλά του κοινωνικού ανθρώπου που προσδιορίζονται από το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας κι όχι από τη μορφή της αξιώσεως βάσει της τριμερούς κλασικής διάκρισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁸. Έτσι η διάκριση του δικαίου σε ατομικιστικό CindividueU και σε κοινωνικό (social) έχει ουσιαστικό περιεχόμενο καθ' ότι σύμφωνα με το δεύτερο η πηγή της δημιουργίας και του προσδιορισμού των δικαιωμάτων είναι η ανθρώπινη αξία και όχι η ατομικιστική αρχή.

Με την προώθηση αυτή των κοινωνικών δικαιωμάτων προκύπτει και η εξής ιδιορρυθμία που απορρέει από την ιδιότητά τους. Τα κοινωνικά δικαιώματα εφόσον έχουν ως αντικείμενο παροχές εκ μέρους του κράτους, προϋποτίθεται ότι αυτό έχει στη διάθεσή του τα αντίστοιχα μέσα. Στην περίπτωση λοιπόν που δεν τα διαθέτει ή δεν θέλει να τα διαθέσει δεν υπάρχει δυνατότητα εξαναγκασμού του και ειδικότερα της νομοθετικής εξουσίας του. Ενώ δηλαδή τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα θεμελιώνουν αγωγήμη αξίωση για την απόλαυσή τους και συνεπάγονται ευθύνες για τα κρατικά όργανα που τα παραβιάζουν δε συμβαίνει το ίδιο με τα κοινωνικά δικαιώματα έως ότου αυτά συγκεκριμενοποιηθούν στην κοινή νομοθεσία.

Επιπλέον με το περιεχόμενο της κοινωνικής συμμετοχής, η έννοια της ελευθερίας αποκτά κοινωνικό περιεχόμενο και η θέση των φορέων της στον κοινωνικό χώρο γίνεται σχετική από απόλυτη. Παράλληλα από την έννοια της ελευθερίας σαν δικαιώματος συμμετοχής προκύπτει όχι μόνο η αρνητική υποχρέωση του κράτους να μην εμποδίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας αλλά και η θετική υποχρέωση να δημιουργεί τις κοινωνικές προϋποθέσεις και να παρέχει τα μέσα για την πραγμάτωσή της. Με αυτή λοιπόν τη νέα διάσταση της

¹⁷ Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης. Εκδ. Σάκκουλα, 1981, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 114-115

¹⁸ Βλ. ΒΛΑΧΟΣ γ., Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Παπαζήσης, 1979, Αθήνα, σελ. 108 επόμενες.

προσωπικής βάση των ατομικών δικαιωμάτων που είχε δημιουργήσει ο ατομικισμός του 18^{ου} αιώνα υποχώρησε δίνοντας τη θέση της σ' ένα κοινωνικό σύστημα όπου φορέας των δικαιωμάτων είναι το άτομο – μέλος της κοινωνίας και όχι απλώς το άτομο ως αφηρημένη μονάδα.

Αλληλεξάρτηση δικαιωμάτων – status mixtus

Οι τρεις κατηγορίες αμυντικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το αγαθό που προστατεύουν: την ελευθερία, τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η διάκριση όμως αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί σχηματική καθώς τα είδη των δημοσίων δικαιωμάτων από παραπληρωματικότητα και αλληλεξάρτηση¹⁹. Για παράδειγμα το άσυλο της κατοικίας προϋποθέτει την ύπαρξη κατοικίας, δηλαδή η πρακτική δυνατότητα άσκησης ενός ατομικού δικαιώματος εξαρτάται από τη συνδρομή κάποιων κοινωνικοοικονομικών προϋποθέσεων. Επομένως για την πραγματική και αποτελεσματική άσκηση του ατομικού δικαιώματος είναι δυνατόν να απαιτείται και παροχή εκ μέρους της κρατικής εξουσίας ή και η ίδια η άσκηση να συνιστά συμμετοχή σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Είναι φανερό, λοιπόν, η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στις ατομικές ελευθερίες αφ' ενός και τα πολιτικά δικαιώματα και αφ' ετέρου τις κοινωνικές αξιώσεις. Γιατί χωρίς τη στοιχειώδη ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών του, ο άνθρωπος δεν μπορεί να εκτιμήσει και να απολαύσει την ελευθερία και να ασκήσει τα πολιτικά του δικαιώματα. Επιπλέον σε συνθήκες ανελευθερίας η ανθρώπινη πρωτοβουλία καταπνίγεται και η διαφθορά θριαμβεύει, ισοπεδώνοντας την ποιότητα της ζωής. Συνεπώς χωρίς την εξασφάλιση συγκεκριμένων κοινωνικών και οικονομικών προϋποθέσεων που αποτελούν ένα *minimum* παροχών, η άσκηση οποιουδήποτε δικαιώματος δεν είναι παρά μια πλάνη. Γι' αυτό σήμερα ο σεβασμός της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου που διακηρύσσει το Σύνταγμα (αρ. 2 παρ.1, 7 παρ.2, 106 παρ.2) απαιτούν την κατοχύρωση και υλοποίηση όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Έτσι ώστε η ελευθερία, η δημοκρατία και η κοινωνική δικαιοσύνη να προάγουν η μία την άλλη και να εφαρμόζονται χωρίς να δημιουργούνται τριβές. Η παραπληρωματικότητα επομένως είναι πρωταρχικό στοιχείο των τριών ειδών δικαιωμάτων που βοηθά στη διατήρηση της ελευθερίας ως ενιαία και αδιαίρετη.

Σχετικά με τη διάκριση των προστατευτικών λειτουργιών των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την παραδοσιακή αντίληψη προκύπτουν τα εξής, δεδομένων των παραπάνω παρατηρήσεων: Σε εκείνες τις μορφές ελευθερίας που

¹⁹ Βλ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., Ατομικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 51-53.

προϋποθέτουν ενεργητική παρέμβαση του κράτους τα όρια του status negativus προς το status positivus είναι ασαφή. Αλλά και ορισμένα δικαιώματα που ανάγονται στο status negativus έχουν διαμορφωθεί σε κατ' εξοχήν δικαιώματα πολιτικής συμμετοχής, δηλαδή status activus. Άρα η ελευθερία ως status negativus δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη από την κοινωνία και την κρατική εξουσία, όπως την αντιλαμβάνονταν ο G. Jellinek. Η εγγύηση της ελευθερίας πλέον απέναντι στο κράτος ολοκληρώνεται με τη διασφάλισή της μέσω του κράτους, αφού οι προϋποθέσεις για την προσωπική ελευθερία δεν εξασφαλίζονται παρά με τη συνεχή παρουσία και παρέμβαση του κράτους. Παρατηρούμε επομένως ότι η τριπλή διάκριση των προστατευτικών λειτουργιών που ενεργούν η κάθε μία στο οριοθετημένο πεδίο τους, εμφανίζουν στεγανή δράση, παρουσιάζει ανεπάρκεια και δημιουργεί κενά. Για την αποτελεσματικότητα επομένως της υπόστασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων προτάθηκε το status mixtus²⁰. Το status mixtus ενσαρκώνει τη συνετή προστατευτική λειτουργία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αποτελεί τη συνιστώσα της τριπλής διάκρισης, που ανταποκρίνεται καλύτερα στην αλληλεξάρτηση των τριών ειδών δημοσίων δικαιωμάτων.

²⁰ Βλ. TSATSOS D., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Γ΄, Εκδ. Σάκκουλα, 1987, Αθήνα-Κομοτηνή σελ. 216 επόμενες.

Αμυντική προστατευτική και διεκδικητική διαπροσωπική ενέργεια

Με τη διάκριση του περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αμυντικό, προστατευτικό και διεκδικητικό ανακύπτουν και οι αντίστοιχες διαπροσωπικές ενέργειες. Η διαφοροποίησή τους είναι απαραίτητη καθώς η εφαρμογή των θεμελιωδών

δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις περικλείει μόνο την εφαρμογή του αμυντικού περιεχομένου των συνταγματικών διατάξεων στις σχέσεις των ατόμων. Αυτό συμβαίνει διότι βάσει του Συντάγματος οι ιδιώτες υποχρεούνται να μην παραβιάζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, όχι όμως και να τα προστατεύουν. Όπως παρατηρεί ο Δ. Δημητρόπουλος, «ο σύγχρονος κοινωνικός ανθρωπισμός είναι της μορφής «μην κάνεις στους άλλους ότι δεν θέλεις να κάνουν αυτοί σε σένα» όχι όμως και της μορφής «όποιος έχει δύο χιτώνες να δίνει τον ένα». (Δημητρόπουλος Αν., Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, Εκδ. Σάκουλα, 1981, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 20-21).

Το αμυντικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Το αμυντικό περιεχόμενο εδράζεται στην κορυφαία συνταγματική αρχή της ανθρώπινης αξίας και του σεβασμού της όπως επίσης και στα θεμελιώδη δικαιώματα που την εξειδικεύουν²¹. Η πηγή κινδύνου και εμποδίων που απειλούν την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων προς την οποία στρέφεται το αμυντικό περιεχόμενο είναι ο ίδιος ο άνθρωπος είτε εμφανίζεται με τη μορφή του δημόσιου φορέα είτε ως ιδιώτης. Διαφυλάσσει δηλαδή τον άνθρωπο από τις επιθετικές ενέργειες άλλων συνανθρώπων του που τείνουν να προσβάλλουν ένα θεμελιώδες δικαίωμά του. Παρέχει την αξίωση αποχής από κάθε επιθετική ενέργεια είτε εκδηλώνεται με πράξη είτε με παράλειψη. Βέβαια η αμυντική ενέργεια περιέχει καταρχήν αξίωση προς παράλειψη, αυτό ωστόσο δε σημαίνει ότι υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις δεν μπορεί να περιέχει και αξίωση προς πράξη.

²¹ . Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ.,

Τα αμυντικά δικαιώματα, που πολλές φορές ταυτίζονται με τα ατομικά ενώ ορθότερο θεωρείται σήμερα να κάνουμε λόγο για αμυντικές αξιώσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων, είναι δικαιώματα απόλυτα (*erga omnes*)²². Αυτό σημαίνει ότι η αμυντική ενέργεια είναι απόλυτη. Ο αμυντικός χαρακτήρας αποτελεί το βασικότερο κριτήριο της οριοθέτησής, αλλά ταυτόχρονα και της ορθής εκτιμήσεως της λειτουργίας της διαπροσωπικής ενέργειας η οποία και αποκρούει τις προσβολές της ανθρώπινης αξίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Γι' αυτό η εφαρμογή της έχει ως αποτέλεσμα όχι τη δέσμευση αλλά την κατοχύρωση της ελευθερίας του ανθρώπου. Άλλωστε η απόλυτη αμυντική ενέργεια συνδέεται άμεσα με το συνταγματικό πρότυπο που αναφαινεται και δεν είναι άλλο από αυτό του κοινωνικού ανθρώπου, δηλαδή του *homo hominis homo*.

Το προστατευτικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων

Το προστατευτικό περιεχόμενο βρίσκει έρεισμα στην συνταγματική αρχή της προστασίας που επιβάλλει την παροχή βοήθειας στον αμυνόμενο για την απόκρουση της επίθεσης και την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη. Είναι μια σύγχρονη συνταγματική αρχή που συνάδει με το κοινωνικό κράτος το οποίο προάγει την ελεύθερη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η πηγή κινδύνου ενάντια στην οποία στρέφεται είναι οι επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων, όπως ακριβώς και το αμυντικό περιεχόμενο. Τα προστατευτικά δικαιώματα στρέφονται προς το κράτος και περιέχουν αξίωση παροχής βοήθειας προς τον αμυνόμενο για την απόκρουση της προσβολής των δικαιωμάτων του ή για την αποκατάσταση της ήδη υφιστάμενης βλάβης.²³ Βέβαια, η συνήθης αξίωση προς πράξη δεν αποκλείει την αξίωση προς παράλειψη σε περιπτώσεις. Η αντίθεση με τα αμυντικά δικαιώματα έγκειται στο γεγονός ότι τα προστατευτικά δικαιώματα είναι σχετικά και τους αντιστοιχεί η υποχρέωση του κράτους να παρέχει προστασία. Επιπλέον η πραγμάτωση του προστατευτικού περιεχομένου της

²² Βλ. ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ Α., Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας, Εκδ. Σάκκουλα, 1994, Θεσ/νίκη, σελ. 377-378.

²³ . Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 2005, Αθήνα-Θεσ/νίκη Σελ. 151-153.

διαπροσωπικής ενέργειας είναι δυνατή μόνο με ειδική συνταγματική ή νομική πρόβλεψη και όχι ως αποτέλεσμα γενικού κανόνα.

Σκόπιμο είναι εδώ να σημειωθεί ότι η δημοκρατικοποίηση του κράτους είχε σαν αποτέλεσμα τον προστατευτικό νομοθετικό παρεμβατισμό. Δηλαδή ο κοινός νομοθέτης ρυθμίζει τις ιδιωτικές σχέσεις ώστε να υπάρχει αρμονική συνύπαρξη. Το αποτέλεσμα ήταν η επέκταση της εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων που οδήγησαν σε σταδιακές ποσοτικές αλλαγές της κοινής νομοθεσίας, έχοντας ως επακόλουθο την ποιοτική μεταβολή της έννομης τάξης. Αυτή η ποιοτική μεταβολή της έννομης τάξης συνδέεται άμεσα και είναι υπεύθυνη για την αναγωγή της πολιτικής δέσμευσης για προστασία σε πρωταρχική συνταγματική υποχρέωση.

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο πηγάζει από την αρχή της διασφάλισης. Αυτή αναλύεται στις μικρότερες αρχές της εξασφάλισης και της διεκδίκησης. Γι' αυτό άλλωστε εμφανίζονται και οι όροι εξασφαλιστικό και διεκδικητικό περιεχόμενο, που έχουν όμως νομικοτεχνική σημασία αφού κατ' ουσίαν η έλλειψη της εξασφάλισης οδηγεί σε διεκδίκηση και σ' αυτό το σημείο δε διακρίνονται. Η αρχή της διασφάλισης δεν αναγνωρίζεται ρητά στο Σύνταγμα ως αρχή όμως αναγνωρίζεται η διεκδίκηση, η οποία κατά συνέπεια δημιουργεί την αξίωση για την διεκδίκηση του εξασφαλιστικού περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σε αντίθεση με το αμυντικό και το προστατευτικό περιεχόμενο, το διασφαλιστικό παρέχει αξίωση διαφύλαξης από μια άλλη πηγή κινδύνου, η οποία δεν είναι οι ανθρώπινες ενέργειες κι επιθέσεις αλλά η οικονομική ανάγκη μια πολλή σοβαρή απειλή με πολλές κοινωνικοοικονομικές προεκτάσεις. Τα διεκδικητικά δικαιώματα παρέχουν την αξίωση για τη βελτίωση της θέσης του ανθρώπου, για την πραγματοποίηση ή εξέλιξη του εξασφαλιστικού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Η προστασία και η εξασφάλιση του ανθρώπου είναι στοιχείο που συνδέονται με τον κοινωνικό ανθρωπισμό ως συνταγματικοπολιτικό σύστημα. Η εξέλιξη αυτού του συστήματος αποτελεί και την πορεία από την προστασία στην εξασφάλιση του ανθρώπου, την πραγματοποίηση δηλαδή του διεκδικητικού περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις²⁴. Έγινε δηλαδή σαφές ότι για την πραγματική άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν αρκεί μόνο η προστασία αλλά και η γενικότερη εξασφάλισή τους. Γι' αυτό ακριβώς ο κοινωνικός ανθρωπισμός αποτελεί ιστορική διαδικασία – σταθμό, που θέτει στο κέντρο του το σύνταγμα και παρουσιάζει τη σημαντικότητα του διασφαλιστικού περιεχομένου στενά συνδεδεμένο με τα άλλα δύο είδη περιεχομένου του ολοκληρώνουν την έννοια του κάθε θεμελιώδους δικαιώματος ξεχωριστά.

²⁴ Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981, σελ. 131.

Δεσμευτικότητα των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Τα συνταγματικά δικαιώματα αποτελούν το ίδιο ισχύον δίκαιο. Αναφορικά όμως με τη διάκριση του περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό υφίσταται διαφορά στην ένταση της δεσμευτικότητας των δικαιωμάτων. Δηλαδή ανάλογα με το περιεχόμενο της συνταγματικής δέσμευσης της κρατικής εξουσίας ρυθμίζεται και ο βαθμός της έντασης της δεσμευτικότητας. Συνεπώς στο αμυντικό και προστατευτικό περιεχόμενο η δεσμευτικότητα είναι ισχυρότερη σε σχέση με τον ασθενή χαρακτήρα του διασφαλιστικού περιεχομένου, καθ' ότι το σύνταγμα δεν περιέχει γενική υποχρέωση εξασφάλισης της ανθρώπινης αξίας.

Γενικότερα αξίζει να σημειωθεί ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου βάσει του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος δεσμεύουν τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη αλλά και το νομοθέτη²⁵. Ένας νόμος για παράδειγμα ασυμβίβαστος με τα ατομικά δικαιώματα είναι αντισυνταγματικός και άρα μη εφαρμοστέος και ακυρωτέος από το ΑΕΔ., όπως και μια αντίστοιχη κανονιστική πράξη της διοίκησης η οποία είναι ακυρωτέα από το ΣτΕ. Επιπλέον τα δικαιώματα δεσμεύουν και την συναλλακτική διοίκηση αφού κατά το Σύνταγμα δεσμεύουν όλα τα κρατικά όργανα χωρίς διαφοροποίηση, καθώς και όλες τις μορφές του ιδιωτικού δικαίου. Επομένως τα θεμελιώδη δικαιώματα δεσμεύουν την κρατική εξουσία και τις εξωτερικές δυνάμεις, με μια διαφοροποίηση ωστόσο στις διαπροσωπικές ενέργειες καθώς όπως προαναφέρθηκε το σύνταγμα αναγνωρίζει την αμυντική όχι όμως και την προστατευτική ή διασφαλιστική.

²⁵ Βλ. ΛΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., Ατομικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 78-79.

Οι περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Τα θεμελιώδη δικαιώματα δεσμεύουν όλα τα κρατικά όργανα που είναι υποχρεωμένα «να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκησή τους» (αρ. 25 παρ. 1 εδ. 2). Ωστόσο υπάρχει η δυνατότητα θέσπισης περιορισμού που να προκύπτει απ' το ίδιο το Σύνταγμα. Περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος είναι κάθε πολιτειακή πράξη που απαγορεύει, εμποδίζει ή περιορίζει την πραγμάτωση της ελευθερίας που εμπίπτει στο συνταγματικό καθορισμένο πεδίο προστασίας, Βεβαίως ο περιορισμός από το Σύνταγμα είναι θεμιτός, εφόσον δεν αποτελεί παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος και δεν είναι αντισυνταγματικός. Οι περιορισμοί αυτοί που προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα περιέχεται είτε στη διάταξη που κατοχυρώνει το εκάστοτε δικαίωμα είτε σε άλλα άρθρα που προστατεύουν άλλα δικαιώματα είτε στα γενικής εφαρμογής άρθρα 2 παρ. 1 και 25.

Συνοπτικά οι εξασφαλιστικές ρήτρες, που αποτελούν βασικές ερμηνευτικές αρχές και συνδέονται στενά με το ζήτημα των περιορισμών είναι οι εξής²⁶

1. τα δικαιώματα των άλλων : το άτομο οφείλει να σέβεται τα συνταγματικά δικαιώματα των άλλων, δηλαδή να μην τα προσβάλλει. Αυτός ο συνταγματικός περιορισμός είναι η ρητή αναγνώριση της απόλυτης αμυντικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το άτομο δε βρίσκεται σε κατάσταση απομόνωσης, αλλά ζει μέσα στην κοινωνία, απολαμβάνει τα ωφελήματα που προκύπτουν απ' την οργάνωσή της και έχει υποχρεώσεις απέναντι στο κοινωνικό σύνολο ώστε να δρα με τρόπο που δεν είναι αντίθετος στα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου.
2. σεβασμός του Συντάγματος απαγορεύεται στο άτομο η παραβίαση του Συντάγματος, δηλαδή η παραβίαση της ανθρώπινης αξίας και των συνταγματικών δικαιωμάτων των άλλων είναι επιπλέον σημαντική η αρχή της ενότητας του Συντάγματος και της επιβαλλόμενης συστηματικής ερμηνείας του.

²⁶ Βλ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ. Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981, σελ. 128 επ.

3. σεβασμός των χρηστών ηθών : τα χρηστά ήθη αποτελούν αναμφισβήτητη αξία του ισχύοντος δικαίου και κάθε προσβολή στα θεμελιώδη δικαιώματα ενός ανθρώπου έρχεται σε αντίθεση με αυτό που τα χρηστά ήθη πρεσβεύουν.

4. η απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος: άρθρο 25 παρ. 3., κάθε άσκηση δικαιώματος που ξεπερνά τα επιτρεπόμενα όρια και αποτελεί προσβολή στην ανθρώπινη αξία είναι καταχρηστική.

5. ο συνταγματικός περιορισμός της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας στο άρθρο 106 παρ. 2 περιορίζεται η οικονομική εξουσία που αποτελεί και τη μεγαλύτερη απειλή στον σύγχρονο κόσμο, ώστε αναδεικνύεται το ανώτερο της ανθρώπινης αξίας σε σχέση μ' αυτόν.

Επιπροσθέτως άλλου είδους περιορισμοί είναι οι νομοθετικοί, δηλαδή η επιφύλαξη νόμου, και οι διοικητικοί που σκοπό έχουν μαζί με τους ανωτέρω την καλύτερη οργάνωση της κοινωνίας και τη διαφύλαξη κάθε συνταγματικού δικαιώματος ξεχωριστά.

Το ζήτημα της τριτενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Αναλύοντας το περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, συναντούμε και την προβληματική της τριτενέργειας που απασχόλησε τη νομική επιστήμη στο σύνολο των χωρών. Η βασική ιδέα στις διάφορες θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με τη λεγόμενη «τριτενέργεια» είναι η επέκταση της νομικής προστασίας την οποία απολαμβάνουν οι ιδιώτες με την αναγνώριση της δυνατότητας να επικαλούνται εκατέρωθεν στις μεταξύ τους σχέσεις τα συνταγματικά δικαιώματα και ελευθερίες²⁷. Ερωτάται δηλαδή αν τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν «τριτενέργεια». (“Drittwirkung”) ή «απόλυτη ενέργεια» («absolute Nirkung»). Πρέπει να τονίσουμε ότι το πρόβλημα της τριτενέργειας τίθεται μόνο για τα θεμελιώδη δικαιώματα, η φύση των οποίων την καθιστά δυνατή. Τέτοια δικαιώματα είναι τα ατομικά, με λίγες εξαιρέσεις όταν αποκλειστικός αποδέκτης είναι το Κράτος. Αντίθετα τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα δεν μπορούν κατ’ αρχήν να έχουν οποιαδήποτε τριτενέργεια.

Η λύση του ζητήματος στην ελληνική έννομη τάξη.

Το ζήτημα της τριτενέργειας ρυθμίζεται μετά την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος με τη νέα διάταξη του τρίτου εδαφίου της πρώτης παραγράφου του άρθρου 25: « Τα δικαιώματα αυτά (του ανθρώπου) ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών. Συνεπώς από την έναρξη της ισχύος του αναθεωρημένου Συντάγματος οι διατάξεις περί των θεμελιωδών δικαιωμάτων ισχύουν και στις ιδιωτικές σχέσεις. Σ’ αυτές προσιδιάζουν μόνο τα ατομικά δικαιώματα, αφού η φύση των άλλων 2 κατηγοριών θεμελιωδών δικαιωμάτων αποκλείει την εφαρμογή τους. Συμπερασματικά η τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων είναι πλέον δυνατή.

²⁷ Βλ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ – ΣΤΡΑΓΓΑ ΤΖΟΥΛΙΑ. Η Τριτενέργεια των ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Εκδ. Σάκκουλα, 1990, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 27 επόμενες.

Βασικά Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας στο πλαίσιο του θέματος του περιεχομένου, στις τρεις διαστάσεις του, των συνταγματικών δικαιωμάτων και των υπόλοιπων ζητημάτων που το περιστοιχίζουν προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

1. Ο G. Jellinek πρότεινε τη θεωρία των status, η οποία θεωρείται ως η πλέον παραδοσιακή, διακρίνοντας τρεις μορφές της προστατευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων: Στο status negativus ανήκουν τα ατομικά δικαιώματα, δηλαδή όλες οι αξιώσεις ελευθερίας του ατόμου έναντι του κράτους που συνίστανται στην αποχή της κρατικής εξουσίας. Στο status positivus ανήκουν όλα τα κοινωνικά δικαιώματα που αξιώνουν από το κράτος παροχή ορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών. Και το status περιλαμβάνει τα πολιτικά δικαιώματα για τη συμμετοχή των ατόμων στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Παρατηρούμε λοιπόν την αντιστοιχία της παραδοσιακής με τη σύγχρονη²⁸ θεωρία βεβαίως η τελευταία ανταποκρίνεται περισσότερο στις συνθήκες της εποχής μας.
2. Η κρατούσα άποψη για τη νομική φύση των θεμελιωδών δικαιωμάτων συγκλίνει με τη θεωρία του θετικού δικαίου και όχι του φυσικού. Επιπλέον παρά τις μεταξύ τους διαφορές και τη συγκυρία στην οποία θεσπίστηκαν, τα θεμελιώδη δικαιώματα τελούν σε σχέση αλληλεξάρτησης προκειμένου την καλύτερη αποτελεσματικότητά τους.
3. Οι τρεις διαστάσεις του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι η αμυντική, η προστατευτική και η διασφαλιστική. Η αμυντική στηρίζεται στην αρχή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, στρέφεται ενάντια στην πηγή κινδύνου που αποτελεί ο άνθρωπος και παρέχει αξίωση αποχή από κάθε επιθετική ενέργεια. Η προστατευτική διάσταση εδράζεται στην αρχή της προστασίας του αμυνόμενου, στρέφεται ενάντια στις επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων και αξιώνει από το κράτος παροχή βοήθειας και αποκατάσταση της βλάβης του αμυνόμενου. Το διασφαλιστικό περιεχόμενο πηγάζει απ' την αρχή της

²⁸ Βλ. ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Οι νέες διαστάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εκδ. Σάκκουλα, 2001, Αθήνα.

διασφάλισης, αναλύεται σε εξασφαλιστικό και διεκδικητικό, στρέφεται ενάντια στον κίνδυνο της οικονομικής ανάγκης και παρέχει την αξίωση βελτίωσης της θέσης του ανθρώπου.

4. Ο βαθμός δεσμευτικότητας των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι ισχυρότερος στο αμυντικό και προστατευτικό περιεχόμενο σε σχέση με το διασφαλιστικό και αφορά επιπροσθέτως τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη και το νομοθέτη. Οι περιορισμοί τους συνοψίζονται στα δικαιώματα των άλλων, το σεβασμό του Συντάγματος και των χρηστών ηθών, την απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος και τον περιορισμό της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Τέλος, σχετικά με το ζήτημα της τριτενέργειας, στην Ελλάδα πλέον ισχύει η άμεση εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Αποφάσεις που σχετίζονται με την εφαρμογή των τριών διαστάσεων του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων.

A) Πίνακας αποφάσεων

1. Ε.Σ.Ρ. 111/81/10.2.2000 Απαραβίαστο της προσωπικότητας
2. Σ.Π. 12050/99/2,2,20/12/1999. Προσβολή της αξιοπρέπειας
3. ΣτΕ 1427/94, Γ'. Τμ. Επαγγελματική Ελευθερία
4. ΣτΕ 224/2002, Τμ. Δ' Ελευθερία εγκατάστασης
5. ΣτΕ 2308/2000 Τμ. Ε' Θρησκευτική ελευθερία
6. ΣτΕ 3648/1999, Ε' Τμ. Προστασία της ιδιοκτησίας
7. ΣτΕ 656/2000, Ολομ. Ίση μεταχείριση των κομμάτων
8. ΑΕΔ 25/94

B) Παράρτημα

1. Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, 111/81/10.2.2000, Απαραβίαστο της προσωπικότητας και δικαίωμα για πληροφόρηση. Το απαραβίαστο των συνδεομένων με την προσωπικότητα αγαθών κάμπτεται μόνο σε περίπτωση σύγκρουσης τους με άλλο υπέρτερο, όπως είναι το δημοσίου συμφέροντος δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση. Εάν, επομένως, διαπιστωθεί ότι θίγεται το δικαίωμα της προσωπικότητας, πρέπει να εξετάζεται κατά πόσο η προσβλητική ενέργεια είναι προσήκουσα και απαραίτητη, καθώς και κατά πόσον το συμφέρον πληροφόρησης δεν είναι αξιολογικά υποδεέστερο της προσβολής της προσωπικότητας.²⁹
2. Συνήγορος του Πολίτη, πόρισμα 12959/99/2.2.20/12/1999 Προσβολής της αξιοπρέπειας /αναρμοδιότητα του Συνηγόρου του Πολίτη.

²⁹ Βλ. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, Τόμος 26, Σπουδαστήριο Δημοσίου Δικαίου 2000, σελ. 422 επ.

Πηγή προσβολής της αξιοπρέπειας, της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου των πολιτών μπορεί να είναι και η δράση ιδιωτών. Ωστόσο, ο Συνήγορος του Πολίτη δεν είναι αρμόδιος για τον έλεγχο της δραστηριότητας τέτοιων φυσικών ή νομικών προσώπων, όπως είναι οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί.

3. Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση 1427/94, Επαγγελματική ελευθερία
Η εξάμηνη αποκλειστική προθεσμία από την αποχώρηση δικαστικού λειτουργού για να υποβάλλει αίτηση διορισμού ως δικηγόρου δεν αντίκειται στο άρθρο 5 Σ., ούτε αναιρεί τη δυνατότητα ασκήσεως δικηγορίας από τους αποχωρούντες δικαστικούς.

4. Συμβούλιο της Επικρατείας, 224/ 2002, Ελευθερία εγκατάστασης.
Αλλοδαποί –άδεια παραμονής –αιτιολογία (άρθρο 5 παρ. 1, 9 παρ. 1, 21 παρ. 1 Συντ.) Από το συνδυασμό των εν λόγω συνταγματικών διατάξεων συνάγεται ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν όχι μόνο το δικαίωμα να επιλέξουν αλλοδαπή (-) σύζυγο αλλά και δικαίωμα να εξασφαλίσουν κοινή διαβίωση στην Ελλάδα³⁰.

5. Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφ 2308/2000, Θρησκευτική ελευθερία
θρησκευτική ελευθερία-ορθολογική πολεοδόμηση (άρθρα 13 παρ. 2, 24 παρ. 2 Συντ.). Από τις διατάξεις αυτών των άρθρων συνάγεται ότι η άσκηση της λατρείας είναι ελεύθερη και όταν γίνεται δημοσίως και απαιτείται για το σκοπό αυτό ανέγερση θρησκευτικού κτιρίου προς συνάθροιση των λατρευόντων.

6. Συμβούλιο της Επικρατείας, αποφ. 3648/1999, Προστασία της Ιδιοκτησίας (Άρθρο 17 Σ). Αναγκαστική απαλλοτρίωση που δεν συντελέστηκε επί μακρόν χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τα εύλογα όρια, αποτελεί νομικό και πραγματικό βάρος της ιδιοκτησίας. Αυτό είναι αντίθετο στη συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας κι η διοίκηση οφείλει και άρει την απαλλοτρίωση.

7. Συμβούλιο της Επικρατείας, αποφ. 656/2000, Ίση μεταχείριση των κομμάτων
Ραδιοτηλεόραση (15Σ) . Ίση μεταχείριση των κομμάτων (αρ. 4 παρ. 1., 29 παρ. 15). Η συνταγματική αρχή της ισότητας των πολιτών επιβάλλει και την ίση μεταχείριση απ' το νομοθέτη και των κομμάτων και την παροχή ίσων ευκαιριών σε αυτά καθώς και την απαγόρευση καθιδρύσεως προνομίων υπέρ ορισμένων από αυτά ή δυσμενούς μεταχείρισης σε βάρος άλλων.

³⁰ Βλ. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, Τόμος 27, Σπουδαστήριο Δημοσίου Δικαίου, 2002, σελ 764 επ.

8. Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, αποφ. 25/94.

Δε νομιμοποιείται να προσβάλει το κύρος βουλευτικής εκλογής σε ορισμένη εκλογική περιφέρεια, ο καταλαβών έδρα της ίδιας περιφέρειας. Η δικαιοδοσία του ΑΕΔ αποβλέπει στη νόμιμη συγκρότηση της Βουλής και όχι στη θεραπεία άλλων συμφερόντων, που τυχόν επιδιώκουν οι ενιστάμενοι.

**ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εξετάζει το ζήτημα των διαστάσεων του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων στο γενικότερο πλαίσιο των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην παραδοσιακή θεωρητική κατασκευή του G. Jellinek σχετικά με τις μορφές προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων όπου και διακρίνει το status negativus, το status positivus και το status activus. Στη σύγχρονη θεωρία επικρατεί η διάκριση των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων που συνθέτουν την ενιαία θέση της ανθρώπινης προσωπικότητας στο δημοκρατικό κράτος. Αυτή εξασφαλίζεται από το αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό περιεχόμενό τους που στρέφονται κατά των κινδύνων που προέρχονται απ' τον άνθρωπο και την οικονομική ανάγκη και παρέχουν αξιώσεις αποχής ή παροχής απ' το κράτος. Τέλος αναφέρεται η δεσμευτικότητα, οι περιορισμοί και η τριτενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων ολοκληρώνοντας την παρουσίαση του θέματος.

THE DIVENSIONS OF THE CONTENT OF THE CONSTITUTIONAL RIGHTS

Summary

The present assignment examines the issue that concerns the dimensions of the content of the constitutional rights within the general field of the fundamental rights. Particular significance is given to the traditional theoretical construction of G. Jellinek, referring to the forms of protection of the fundamental rights, where he distinguishes the status negativus, the status positivus and the status activus. The contemporary theory is based on the distinction of the individual, social and civil rights that compose the unique position of the human personality in the democratic state. This one is secured by the defensive, the protective and the securing content of the rights that revolve against the dangers which derive from the man and the financial need and provide with claims for abstinence or facilities by the state. Finally the confinement, the restrictions and

the action of the fundamental rights in the relations between the citizens are mentioned in order to complete the presentation of the issue.

ΛΗΜΜΑΤΑ

	ΣΕΛΙΔΕΣ
ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ	20,21,30
ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	5,22,23,30
ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	5,9,10,30
ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	5,25,30
ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ	26,31
JELLINEK G.	7,11,21,30
ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4,7,9,11,13,16,22,26,27,28
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4,13,14,15,18,20,30
ΚΡΑΤΟΣ	15,23
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ	27,31
ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4,11,12,20,30
ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	5,23,24,30
STATUS ACTIVUS	5,8,11,12,30
STATUS NEGATIVUS	5,9,10,30
STATUS POSITIVUS	5,7,13,14,30
ΣΤΕ	32,33
ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ	6,29,31

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Οι νέες διαστάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων*, Εκδ. Σάκκουλα, 2001, Αθήνα
2. ΒΛΑΧΟΣ Γ., *Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, Εκδ. Παπαζήσης, 1979, Αθήνα.
3. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, Τυπογραφείου Φάρος, 1973, Αθήνα.
4. ΛΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., *Ατομικά Δικαιώματα*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή.
5. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., *Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1981, Αθήνα-Κομοτηνή.
6. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ., *Συνταγματικά Δικαιώματα*, Εκδ. Σάκκουλα, 2005, Αθήνα-Θεσ/νίκη.
7. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝ. *Κοινωνικός Ανθρωπισμός και Κοινωνικά Δικαιώματα*.
8. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΡΑΓΓΑ ΤΖ., *Η Τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, Αθήνα-Κομοτηνή.
9. ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Όψεις της προστασίας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, Εκδ. Εστία, 1995, Αθήνα.
10. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ Γ., *Συνταγματικό Δίκαιο II*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1980, Αθήνα-Κομοτηνή.
11. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ Ξ., *Κράτος Πρόνοιας και Κοινωνικά Δικαιώματα: Συμβολή στην ερμηνεία των μορφών συνταγματοποίησης της κοινωνικής προστασίας*. Εκδ. Σάκκουλα, 1997, Αθήνα-Κομοτηνή.
12. ΚΥΡΙΑΖΗ-ΓΟΥΒΕΛΗ Δ.Λ. *Θεμελιώδη δικαιώματα*, 1970, Αθήνα
13. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ., *Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικές Ελευθερίες Α΄*, Εκδ. Σάκκουλα, 1978, Αθήνα.
14. ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ ΑΝΤ., *Κράτος Δικαίου και Συνταγματικός έλεγχος*, Εκδ. Σάκκουλα, 1994, Θεσ/νίκη.
15. ΜΑΥΡΙΑΣ Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή.

16. ΡΑΪΚΟΣ ΑΘ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος ΙΙ*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή.
17. ΣΒΩΛΟΣ ΑΠ. –ΒΛΑΧΟΣ Γ., *Σύνταγμα της Ελλάδας: Ερμηνεία-Ιστορία – Εργατικό δίκαιο, Κράτος –Εκκλησία, Ατομικά Δικαιώματα*, Εκδ. Παπαδημητρακόπουλος, 1954, Αθήνα.
18. ΤΣΑΤΣΟΣ Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Γ΄*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1987, Αθήνα-Κομοτηνή.
19. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, Αθήνα-Κομοτηνή.
20. *Το Σύνταγμα, Τόμος 26, Σπουδαστήριο Δημοσίου Δικαίου*, 2000.
21. *Το Σύνταγμα, Τόμος 27, Σπουδαστήριο Δημοσίου Δικαίου*, 2002.